

irányító szerveinek, az üzemi vezetőknek és a tudományos dolgozóknak szüntelenül fel kell tárnuk, mikor s hogyan kell a termelési viszonyok fejlesztésével a termelés növelése előtt utat nyitni. A megérett szükségletek időben való felismerése és a feladatok megoldása a mezőgazdasági termelés ütemének meggyorsítását, a szocialista nagyüzemi gazdálkodás előnyeinek teljesebb kibontakoztatását eredményezi.

A mezőgazdaság anyagi-műszaki ellátásának kérdése hazánkban az SZKP XXII. kongresszusának tükrében

KELEMEN ZOLTÁN

Az SZKP XXII. kongresszusán elfogadott program a kommunizmus építésének első, tudományosan megalapozott konkrét programja. Hruscsov elvtárs a XXII. kongresszuson elmondott beszédében kifejtette, hogy a kommunista elosztásra való áttérés csak akkor valósítható meg, ha létrejön a kommunista termékbőség megteremtésének anyagi-műszaki bázisa.

A mezőgazdaság feladata az élelmiszerek termékbőségének megteremtése. Mivel döntő kérdés az egy főre jutó termelés növekedése, az SZKP-nak a kongresszuson elfogadott új programja szerint az első tíz évben a mezőgazdasági munka termelékenységének nem kevesebb mint a 2,5-szeresére, 20 év alatt pedig 5—6-szorosára kell emelkednie. A mezőgazdasági munka termelékenységének ilyen nagyarányú emelése nem lehetséges az izomerő megfeszítésével. A mezőgazdasági termékekben fennálló szükségletek kielégítésének legfőbb útja a gépesítés és a következetes belterjesítés fokozott műtrágyázással, öntözéssel, növényápolással és a magas hozamú fajták elterjesztésével.

Az az ország, amely elsőnek építi a kommunizmust, megkönnyíti és meggyorsítja a többi szocialista állam ilyen irányú fejlődését. A szocializmus győzelme hazánk mezőgazdaságában széles távlatokat nyitott termelőszövetkezeink közös gazdaságának műszaki fejlesztése előtt. Azok a fontos feladatok, amelyek a magyar mezőgazdaság előtt állanak, nálunk is a termelőszövetkezeteknek és az állami gazdaságoknak nyújtott anyagi-műszaki segítség fokozását kívánják meg. Ebben nagy segítségünkre lehet a szovjet mezőgazdaság műszaki fejlesztésének minden pozitív és negatív irányú tapasztalata, ami lehetővé teszi számunkra a helyes út gyorsabb megtalálását, a hibák és tévedések elkerülését.

Felmerül azonban a kérdés, hogy mezőgazdaságunk jelenlegi helyzetében útmutatásul szolgálhat-e a Szovjetunió mezőgazdaságának műszaki fejlesztése, nemcsak azért, mert a mezőgazdaság mindig különleges helyzetet foglalt el termelési sajátosságainál fogva, ami kizárja a sablonos intézkedéseket,

hanem azért is, mert termelőszövetkezeti nagyüzemeink jelentős része még most teszi az első lépéseket a szocialista nagyüzemi gazdálkodás útján. Az elkövetkező évek számukra a megszilárdulás éve, a szovjet kolhozok és szovhozok pedig már a kommunista össznépi tulajdon kialakításának irányába haladnak. A XXII. kongresszus elválaszthatatlan egységben vizsgálja a mezőgazdaság termelőerőinek fejlődését és a kommunista társadalmi viszonyok kialakulását, amikor megállapítja, hogy a mezőgazdaság termelőerőinek nagyarányú fellendítése két alapvető, egymással szorosan összefüggő feladat megoldását teszi lehetővé: egyrészt a lakosság részére a kiváló minőségű élelmiszerek, az ipar számára pedig a mezőgazdasági nyersanyagok bőségének megteremtését; másrészt a falu fokozatos áttérését a kommunista termelési viszonyokra.

Ahhoz, hogy a felvetett kérdésre megnyugtató választ tudjunk adni, először is azt kell vizsgálat alá vennünk, hogy mit foglal magában az anyagi-műszaki fejlesztés fogalma, technikai vagy közgazdasági kategória-e, s mi határozza meg az anyagi-műszaki bázis kapitalista, szocialista vagy kommunista jellegét?

A társadalom anyagi-műszaki bázisa alatt a termelés anyagi feltételeinek összességét értjük. A műszaki termelőeszközök mennyisége vagy technikai színvonala azonban még nem biztosítja a kommunista elosztás lehetőségét. Meg kell szervezni kihasználásukat, a termelés tényezőit megfelelő arányba kell hozni, vagyis a kommunizmus anyagi-műszaki bázisának jellemző vonása a termelés magasfokú szervezethez is. A szocialista társadalom anyagi-műszaki bázisa technikájában és technológiájában most még lényegesen nem különbözik a kapitalizmus anyagi-műszaki bázisától. A különbség elsősorban a termelési viszonyokban van. A kapitalizmusban a foglalkoztatás, az értékesítés kérdése megoldhatatlan problémákat vet fel, lassítja a termelőerők kifejlődését, különböző összeütközésekhez vezet a termelési viszonyokban, s a technika lassabban tör magának utat. A szocialista termelési viszonyok nem akadályozzák a technika fejlődését, mindjobban tökéletesedik a folyó és a távlati, az üzemi és a népgazdasági tervezés. Az anyagi-műszaki bázisnak olyan értelmezése tehát, mint a termelőerők anyagi elemei, nagyon leegyszerűsíti a kérdést.

Ez azonban egyáltalán nem jelenti azt, hogy a termelőeszközök mennyisége és műszaki színvonala nem játszik nagyon is fontos szerepet. Sőt a kongresszus ráirányította a figyelmet Leninnek arra a tanítására, hogy a szovjet hatalom alapján a villamosítás teremti meg azt az anyagi-műszaki bázist, amelyre a kommunizmus épülhet. A kommunizmus anyagi-műszaki bázisának egyik legfontosabb vonása az ország teljes villamosítása. Minél nagyobb a munkaerő ellátottsága villamosenergiával, annál nagyobb a munka termelékenysége, mert a villamosenergiával az egy kézbe összpontosítható termelőerő szinte korlátlanul válik.

Ennek alapján a mezőgazdaság műszaki fejlesztésében is vezető helyet kellene elfoglalnia a villamosításnak, mert a villamosítás nélkül nem valósítható meg sem a komplex gépesítés, sem az automatizálás.

Ismeretesek azok a próbálkozások, amelyeket a Szovjetunióban folytattak a szántóföldi munkák villamosítására. Ezek több szempontból is sikertelenek maradtak, s végül is nem javasolták a szántóföldi munkák központosított energiaforrásból való villamosítását. Megállapítást nyert, hogy a szántóföldi munkák műszaki fejlesztésének továbbra is a belső égésű motorok, a traktorok alkalmazása képezi az energetikai alapját.

Ezek a kísérletek azonban mégsem voltak hiábavalóak, mert megmutatták a villamosítás előnyeit a munkagépek leegyszerűsítésében, az automatikus irányító berendezések alkalmazásában, az éjszakai munka megkönnyítésében. A nehézségek inkább a villamosenergiának a szántóföldön a gépekhez történő eljuttatásában mutatkoztak meg. Ezen a problémán segítettek a diesel-elektromos traktorok alkalmazásával, amikor a motor egy generátort hajt meg, az energia átvitele és felhasználása pedig már villamosenergia formájában történik. Ez lehetővé teszi a szélesebb körű automatizálást is. Már a gyakorlatban is kipróbálták az automatikus szántó, silózó és növényápoló gépeket, amelyek vezető nélkül dolgoznak. Mindezek még csak kísérleti eredmények, de már az eddigi tapasztalatok is azt bizonyítják, hogy a mezőgazdaság szántóföldi munkái sem megközelíthetetlen területei a villamosításnak és az automatizálásnak. A mezőgazdasági termelőeszközök ilyen irányú fejlesztésének hazai alkalmazása kedvező hatással lesz termelőszövetkezeteink megszilárdítására.

A termelés megszervezését illetően sincs olyan válaszfal a szocializmus és a kommunizmus építése között, amely kizárná az e téren szerzett szovjet tapasztalatok hazai értékesítését. A szocializmus és a kommunizmus között nincs antagonisztikus ellentmondás, hanem ugyanazon társadalmi rend fejlődési szakaszai, amiből következik, hogy a közöttük levő átmenet fokozatos. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a szocialista mezőgazdaságban a műszaki fejlődés problémamentes, hanem csak azt, hogy a mezőgazdaság fejlett technikával való ellátását egyesíthetjük a termelés és a munkaszervezés fejlett módszereinek és formáinak alkalmazásával.

A kommunizmus anyagi-műszaki bázisának kiépítése hatalmas anyagi eszközöket kíván. A műszaki fejlesztés meggyorsításának fontos tényezője a legszigorúbb takarékoság, a legnagyobb gazdasági hatékonyságra való törekvés. A műszaki fejlesztés azonban nem ad azonos gazdasági eredményt a mezőgazdasági termelés minden területén. A tervező és irányító szervek által a termelés méretének meghatározásában, a termelés elhelyezésében és megszervezésében ezeknek a műszaki ellátással való egyeztetésében elkövetett hibák vagy ésszerűtlenségek igen súlyos károkat okoznak. A tervezéstől és a szervezőmunkától maga az élet követeli a tudományos megalapozást, a

gazdasági számvetés magas szintjét, mert enélkül a műszakilag legfejlettebb termelőeszközök is hatástalanok maradhatnak.

A gazdasági tervezés és szervezés egyik legfontosabb területe a mezőgazdaságban a munkaerőtartalékok ésszerű foglalkoztatása. Az új technika bevezetésével a mezőgazdaságból a munkaerő nagy tömege szabadul fel más népgazdasági ágak számára, de csak abban az esetben, ha a különböző munkafolyamatok gépesítése nem elszigetelten, hanem harmonikusan megy végbe. Ezért a mezőgazdaság műszaki fejlesztésének lényeges kérdése a komplex gépesítés, amely nélkül igen nagy aránytalanságok keletkezhetnek a munkaerő foglalkoztatásában. A kongresszus elítélte azt a még ma is érvényesülő gyakorlatot, hogy a mezőgazdaságban annyi embert foglalkoztatnak, ahány csak van, nem pedig annyit, amennyit a termelés érdeke megkíván. Ez nem egyeztethető össze azzal a követelménnyel, hogy az adott termelési feladatot minél kisebb munkaráfordítással oldják meg.

A munkaerőszükséglet ingadozását a mezőgazdaságban azonban a komplex gépesítéssel sem lehet teljes mértékben kiküszöbölni. Ezt csak a mezőgazdasági termelés és termékfeldolgozás helyes társításával, valamint az idényiparok helyes telepítésével lehet megoldani. Ebből is kitűnik, hogy a gépesítés és a műszaki fejlesztés hatása a mezőgazdaságban nem elszigetelten jelentkezik, s a gondosan előkészített országos intézkedések egész sorára van szükség a felszabaduló munkaerő átképzésére, más termelési ágakban vagy gazdasági körzetekben való elhelyezésére. Ugyanakkor a munkaerő tervszerű elosztásában figyelembe kell venni az önkéntesség és az anyagi érdekelttség következetes érvényesítését.

Ehhez hasonló problémákat vet fel a fogatos és a gépi vonóerő egymáshoz való aránya és kihasználása is. Mezőgazdasági nagyüzemeinkben a gépesítés következtében a fogatok kihasználása nagymértékben lecsökkent, mégis tartaniok kellett a fogatokat, mert egyes fogatmunkák gépesíthetetlenül maradtak. Az állami gazdaságokban a traktorlépcsővel, azaz a könnyű, középnehéz és a nehéz traktorok közötti helyes arány megállapításával igyekeztek ezt a kérdést megoldani, ami lehetővé teszi a lovak számának maximális csökkentését. A célkitűzés helyes volt, csupán nem vették észre, hogy a fogatkihasználás problémáját a különböző traktortípusokra vitték át, mert a könnyű, középnehéz és nehéz traktormunkák egymáshoz való aránya az év egyes időszakában nagyon is eltérő. Ehelyett sokkal célravezetőbb az uni-verzalizálás.

Mások a termelészövetkezetek részére az optimális fogat-traktor arányt akarták megállapítani, nem véve észre, hogy nemcsak a fogaterőt, hanem a mezőgazdasági munkákat kell gépesítenünk, s az aránytalan gépesítés hatása, a komplex gépesítés hiánya nem szüntethető meg bármilyen optimálisnak vélt aránnyal. Különböznék is termelészövetkezeteinknek aközött kellett választaniok, hogy költséges istállókat építsenek-e igásállataik számára, akkor, amikor

haszonállatainknak is korlátozott a férőhely, biztosítsanak-e takarmányt az igásállatoknak, amikor haszonállataikat sem tudják kielégítően takarmányozni. Egészen más kérdés, hogy lehet-e a lovakat nagyobb arányban irtani, mint amilyen arányban gépekkel tudjuk őket helyettesíteni.

A teljes foglalkoztatás, a traktorlépcső, az optimális fogat-traktor arány erőltetett érvei helyett számunkra is többet mutat előre a XXII. kongresszusnak az a határozata, hogy a mezőgazdaságot kielégítő mennyiségben, minőségben és választékban lássák el gépekkel, felszereléssel, növényvédőszerrel, műtrágyával, hogy az anyagi ellátás színvonala mind mennyiségileg, mind minőségileg megfeleljen a termelési feladatoknak.

A mezőgazdaság műszaki fejlesztésében jelentkező ellentmondások helyes megoldásának jellemző példája a gépállomások átszervezése. A gépesítés meghatározott színvonalán elengedhetetlenül szükségessé válik, hogy a termelés üzemi szervezői a termelés minden tényezőjével rendelkezzenek, mert csak így tudják azokat összhangba hozni. Ugyanakkor a gépállomások viszonylag jól kiépített és felszerelt javító hálózattal rendelkeznek, amit nem lehet, de nem is célszerű a gazdaságok között felosztani. Így az üzemeltetés és a javítás különvált, ami sok visszassághoz vezetett és megmutatkozott a gépállomány műszaki állapotán is. A kongresszus élesen vetette fel a gépállomány megőrzésének kérdését és a Szovjetunióban jelenleg az a rendszer kezd kialakulni, hogy a gépjavító állomások a munkavolumentől függő, előre megállapított díj ellenében gondoskodnak a gépek műszaki karbantartásáról, műszakilag a traktorvezetők nekik vannak alárendelve, ami ismét szervezetté tette a kolhozok gépállományának műszaki ellátását anélkül, hogy a kolhozoknak a saját gépesítés előnyeiről le kellett volna mondaniuk.

A műszaki fejlesztés megváltoztatja a termelés társadalmisításának fokát, ami az üzemek méreteiben is kifejezésre jut. Jelenleg a Szovjetunióban a mezőgazdasági üzemek mérete az 1-2 ezer hektártól a 100 ezer hektárig terjed. Természetesen így fel sem merülhet, hogy van-e olyan üzemméret, amelyen felül azt mondhatjuk, hogy kommunista üzem, azon alul pedig szocialista. Mind a Szovjetunióban, mind nálunk termelési és gazdasági célszerűségeknek kell eldönteniök a legmegfelelőbb üzemméreteket, s arra irányuló vizsgálatainkban, hogy milyen körülmények között melyik a legmegfelelőbb üzemméret, eredményesen hasznosíthatjuk a szovjet tapasztalatokat, ami nagyban elősegítheti, hogy elkerüljük a sikertelen próbálkozásokat ezen a téren.

A kongresszus határozatot hozott, hogy a műszaki fejlesztés meggyorsítása érdekében kiterjedtebben kell alkalmazni az üzemek szakosítását. Ehhez azonban le kell számolnunk azzal az elavult nézettel, hogy minden járásnak, körzetnek meg kell termelnie a maga gabonáját, burgonyáját, tejét, húsát stb. A szakosítás alkalmazható mértékét nagyban meghatározza a közlekedés és az úthálózat fejlettsége, tehát a szakosítás meghatározott foka sem dönti el, hogy melyik a kommunista és melyik a szocialista üzem.

A műszaki fejlesztés permanens folyamat, az üzemméretek és termelési irányok kialakítása azonban nem lehet ilyen permanens. Egyes termelési vagy munkafolyamatok megszervezése olyan szervezeti méreteket követelhet, ami nem mindig illeszthető bele szervesen a célszerű üzemi méretekbe. Ilyen esetekben kedvező megoldást jelentenek a kolhozközi, valamint a kolhoz- és szovhozközi vállalatok, amelyek lehetővé teszik a legmegfelelőbb szervezeti méretek kialakítását a termelés egy-egy lehatárolt területén anélkül, hogy a termelés többi területének szervezetét megzavarnák. A műszaki fejlesztés tehát fontos szerepet játszik a termelési viszonyok további tökéletesítésében is, közelebb hozva egymáshoz az üzemeket és a szocialista tulajdon két formáját.

Ezzel kapcsolatban merül fel az a kérdés, hogy a mezőgazdaság irányításának átszervezése is ezt a célt szolgálta-e? A két szektor felsőbb szintű irányításának közelítése valóban szükségessé vált, mert a szakosítás fokozásával, a termelési kapcsolatok kiszélesítésével a kolhozok és a szovhozok között szorosabb együttműködésre van szükség, mint pl. a hibrid vetőmag termesztése, tenyészállatok nevelése, közös javítóbázis kiépítése, közös öntözőművek, villanytelepek létesítése stb. Az üzemek irányításában azonban lényegében nem történt változás, azaz a kolhozokat továbbra is maguk a kolhoztagok irányítják, a szovhozokat pedig az állam által kinevezett felelős egy személyi vezető. Fokozatosan azonban a szovhozokban is mind nagyobb lesz a dolgozók kollektívájának a szerepe az üzem irányításában, a kolhozok pedig a munkadíjazás formájában közelednek a szovhozokhoz. E folyamat gyorsaságát lényegesen befolyásolja az elmaradó kolhozoknak az élenjárók színvonalára való felemelése, ami kedvezőbb feltételeket teremt az egyenlő munkáért egyenlő bér elvének következetesebb érvényesítésére. Ebben viszont a műszaki fejlesztésnek igen nagy szerepe van, ugyanis a különböző műszaki színvonalon álló gazdaságokban azonos munka különböző mennyiségű terméket állít elő, elsősorban tehát a műszaki fejlettség színvonalát kell az egyes gazdaságok között közelebb hozni.

A kolhozok sikeres fejlődésének előfeltétele a felhalmozás és a fogyasztás helyes összeegyeztetése a jövedelemelosztásban. Egyes gazdaságok még így sem tudják az előirányzott fejlődési ütemnek megfelelő felhalmozást biztosítani. Ezt egyes körzetekben a szovhozosítással igyekeztek megoldani. Az államnak azonban ahhoz, hogy sokat adhasson, sokat kellene elvennie, s ez bizonyos határon túl sértené az anyagi érdekeltséget. Így a szovjet állam nem vállalhata magára az elmaradó gazdaságok felfejlesztésének teljes finanszírozását, hanem a hitelrendszer segítségével megosztja a terheket az ilyen gazdaságok dolgozóival.

A műszaki fejlesztéssel kapcsolatban a munkaszervezetek kialakítása terén is merülnek fel problémák. A mezőgazdasági termelés komplex gépesítésének és automatizálásának fokozódásával mindinkább kialakul annak lehetősége, hogy a dolgozók egy-egy kisebb csoportja a termelés nagyobb területét

fogja át, ne pedig csak egyes munkafolyamatait vagy műveleteit. Így gyakran előfordul, hogy egy-egy házaspár, testvérpár vagy család kezel egy egész sertésfarmot, baromfifarmot vagy tehenistállót, s mivel ez biztosítja az anyagi érdekelttség fokozott érvényrejuttatását, ezek érik el a legjobb eredményeket. Felmerül a kérdés, nem családi farmok-e ezek a szocialista nagyüzem keretei között, fejleszteni kell-e ezeket, vagy pedig korlátozni kialakulásukat?

Ugyancsak sok a rendezni való a mezőgazdasági termékek felvásárlási árának és a mezőgazdasági műszaki termelőeszközök eladási árának helyes megállapítása terén is. A szovjet állam mindent megtesz, hogy csökkentse a kolhozok kiadásait gépek és berendezések beszerzésére és üzemeltetésére, az árpolitikának azonban tekintetbe kell vennie mind az ipar, mind a mezőgazdaság bővített újatermelésének követelményeit.

A mezőgazdaság műszaki fejlesztése, felsorolt kérdéseinek gyors és sikeres megoldása egyaránt lerövidítheti mind a kommunizmus, mind a szocializmus építésének időszakát. A XXII. kongresszus határozatai igen sok és értékes útmutatást tartalmaznak számunkra is, azt az útmutatását azonban soha nem szabad szemünk előtt tévesztetni, hogy a műszaki fejlesztésre irányuló tervek és intézkedések kidolgozását és jóváhagyását meg kell hogy előzze a műszaki és gazdasági problémák mélyreható tudományos elemzése, s a műszaki és gazdasági kutatómunkának együttesen, közös munkával kell elősegítenie új társadalmi rendünk sikeres építését.

AZ ELOSZTÁS ÉS AZ ÉLETSZÍNVONAL KÉRDÉSEI

Az elosztás formáinak változása a szocializmus építésének előrehaladásával

BERÉNYI JÓZSEF

A perspektíva, a cél világos tisztánlátása megkönnyíti számunkra a tájékozódást a jelenben, módot ad arra, hogy egy-egy időszakra vonatkozó gazdaságpolitikánk a távlati célkitűzések megvalósításának egy-egy állomása legyen. Az SZKP XXII. kongresszusa többek között az anyagi javak elosztásának kérdésében is megvilágítja a távlatokat, valamint a távlati célhoz vezető út egyes szakaszait. Referátumomban csak néhány gondolatot kívánok vázlatosan felvetni az SZKP XXII. kongresszusán az elosztási problémákról elhangzott tézisekkel és a magyar közgazdaságtudomány megoldásra váró egyes feladataival kapcsolatban.

Az SZKP programja kimondja, hogy csak akkor valósulhat meg a szükségletek szerinti elosztás, ha a *termelőeszközök* egységes *köztulajdonban* vannak, a modern tudomány és a technika alkalmazása révén *magas szintre fejlődnek* a *termelőerők*, létrejön a *termékbőség*, a *munka* az emberek *szükségleteinek szerves részévé* válik. Ezek után már nincs választási lehetőség, a *szükségletek sze-*